

Семченко О. А., ОНАЗ ім. О. С. Попова

ПОЛІТИЧНА МОДЕРНІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО ІМІДЖУ УКРАЇНИ

У статті показана роль політичної модернізації в створенні демократичного іміджу держави. Аналізується сутність понять «модернізація», «модернізоване суспільство». Аргументується, що ступінь розвитку демократичних інститутів відіграє провідну роль у системі умовно-динамічних характеристик іміджу держави.

В останні роки заклики до модернізації країни всі частіше озвучуються на рівні владних структур і політичної еліти. Не випадково, послання Президента України В. Ф. Януковича Верховній Раді України 2011 р. так і називається – «Модернізація України – наш стратегічний вибір»

Модернізація ставиться до числа академічних концептів, які одержали широку популярність у політичному дискурсі. У наші дні термін «модернізація» знову активно обговорюється в українському суспільстві. Для більшості сучасних досліджень характерна широка різноплановість підходів до визначення поняття «модернізація». Не випадково, деякі дослідники воліють говорити про «модернізації» у множині.

Мета статті полягає в тому, щоб показати роль політичної модернізації у створенні демократичного іміджу держави. Виходячи з даної мети виникають такі дослідницькі завдання: проаналізувати сутність понять «модернізація», «модернізоване суспільство»; показати, що ступінь розвитку демократичних інститутів відіграє провідну роль у системі умовно-динамічних характеристик іміджу держави.

У науковій літературі під модернізацією часто розуміють процес побудови сучасної держави-нації, що має три варіанти розвитку. Перший – формування відповідних демократичних інститутів й управлінських практик у якості обов'язкового й навіть ключового компонента модернізації. Другий – зміни за допомогою авторитарного правління, що маскується лексемою «консервативної модернізації». Даний варіант обґрунтовується на основі прикладів невеликих територіально компактних країн (Сінгапур), або великих, що викликають загальну зацікавленість, але які поки ще не можуть служити прикладами ні інноваційної економіки, ні стійкого розвитку. Третій розглядає модернізацію поза

контексту «авторитаризм – демократія» (технократичний, постполітичний підхід, що знімає цю дихотомію як нерелевантну) [1].

Об'єктом нашого дослідження є модернізація політична, зміст якої становлять: кардинальне відновлення механізмів влади, формування в еліті модернізаційно-орієнтованої групи однодумців, об'єднаною спільністю ідеології й розв'язуваних завдань. Ріст питомої ваги «технократів» у структурі влади, становлення системи твердої кадрової відповідальності на основі публічних і транспарентних критеріїв результативності роботи, налагодження механізмів ротації кадрів і вертикальних соціальних ліфтів [2].

У сучасному розумінні, що спирається на досягнення світової суспільно-політичної думки в осмисленні досвіду модернізаційних процесів різних країн, політична модернізація в розгорнуто-політологічному вимірі, на думку відомого українського політолога В. Горбатенка, означає: 1) комплекс науково-методологічних засобів пояснення джерел, характеру й напрямів політичних змін на історичній, сучасній і постсучасній стадіях загальноцивілізаційного розвитку з адекватним розкриттям на рівні окремо взятих соціумів усієї сукупності взаємовідносин: держава – міжнародна система, держава – громадянське суспільство, держава – особистість, суспільство – особистість, індивід – індивід та ін.; 2) практичне втілення елементів раціоналізації влади й політичної бюрократії шляхом органічного поєднання політичних, економічних і духовних чинників соціального розвитку; зростання здатності політичної системи постійно й успішно адаптуватися до нових зразків соціальних цілей; диференціацію політичної структури, орієнтованої на створення ефективної інституційно-рольової системи; ослаблення й заміну традиційних еліт модернізаторськими; подолання відчуження населення від політичного життя й забезпечення його групової та індивідуальної участі в ньому; постійне вдосконалення нормативної й ціннісної систем суспільства [3].

Модернізовані суспільства – це суспільства, що завершили громадську трансформацію. Це суспільства, у яких саме громадяни з їхніми потребами, інтересами й цінностями визначають політичне й економічне життя, формують закони через систему інститутів, забезпечують їхнє виконання також через систему своїх інститутів і стежать, щоб не було порушень. Тобто модернізація припускає, насамперед, формування соціально, економічно й політично активного суспільства [4].

У посланні Президента України В. Ф. Януковича Верховній Раді України 2011 р. «Модернізація України – наш стратегічний вибір»

були сформульовані основні напрямки політичної модернізації України: На рівні політичних інститутів – посилення представницьких органів влади з одночасним зміцненням механізмів громадського контролю. На рівні відносин між органами влади та громадянським суспільством – підвищення відкритості та прозорості влади, удосконалення механізмів участі громадськості в розробленні, ухваленні та реалізації управлінських рішень, механізмів громадського контролю. На рівні політичної культури – подолання патерналістського комплексу в ставленні громадян до влади, становлення активістського типу політичної культури з одночасним зростанням у середовищі представників влади та управління почуття відповідальності за результати своєї діяльності [5].

Однак для того, щоб модернізаційні ініціативи й програми були сприйняті українцями, необхідно розуміти, що саме населення розуміє під модернізацією і як воно представляє її мету й завдання в Україні. Тільки програми, що відповідають запиту українців на модернізацію в цілому й певна роль держави в цьому процесі зокрема, зможуть одержати підтримку населення.

Ступінь розвитку демократичних інститутів відіграє провідну роль у системі умовно-динамічних характеристик іміджу держави, серед яких політико-правова система, рівень розвитку економіки. Так, основні інститути українського суспільства оцінюються сьогодні за прийнятими у західному світі критеріями. Саме зниження рівня демократії в Україні ускладнює будь-які спроби поліпшити міжнародний імідж України як рівного партнера. Підвищення значимості демократичної складової як у структурі внутрішньо-, так і зовнішньополітичного іміджу держави дає підставу виділити демократичний імідж держави в якості самостійної наукової категорії.

Основною причиною, що ускладнює процес формування позитивного іміджу України за кордоном, є незавершеність процесу демократизації, що відображається в нестабільності й непередбачуваності внутрішньої (політична криза) і зовнішньої політики (відмова від вступу в НАТО, намір здійснювати політику нейтралітету) держави; крім цього, імідж України активно занижується українською опозицією.

Аналіз публікацій у закордонних ЗМІ свідчить про те, що в них подається імідж України як країни, що відступає від демократичного розвитку, глибоко корумпованої, у якій звужується сфера громадянського суспільства, свободи слова й спостерігаються порушення прав людини. У сфері зовнішньої політики акцент робиться на непередбачуваності зовнішньої політики, ненадійності як економічного партнера, неефективності й неправовому характері інститутів, неви-

конанні українською владою своїх обіцянок, даних міжнародному співтовариству й т. п. Закордонні ЗМІ перебільшують недоліки явищ політичного, економічного, соціально-культурного життя України.

Так, наприклад, у матеріалі редакції Washington Post говориться, що Україна демонструє відквіт від демократії. Видання відзначає, що ще 8 років тому під час президентських виборів в 2004 році, Україна продемонструвала настрой на демократичний розвиток. «З огляду на той перспективний момент, смутно бачити відкат у політичній системі України. Кампанія голосування в парламент 28 жовтня 2012 р. була сфальсифікованої на користь президента Віктора Януковича і його правлячої Партії регіонів. Цього разу не було ніякої революції, тільки невеликий, але рішучий протест» [6]. У статті говориться про те, що у своїй манері ці вибори нагадували вибори «у Росії й інших країнах Євразії». Фальсифікації почалися задовго до дня голосування, ЗМІ були упередженими, здійснювалося використання адміністративного ресурсу, не було рівних умов для всіх учасників виборчого процесу, у в'язниці перебувають лідери опозиції Юлія Тимошенко і Юрій Луценко.

Видання відзначає, що США інвестували значні кошти в Україну після розвалу Радянського Союзу, сподіваючись, що Україна стане членом НАТО й звернеться на Захід, Росія навпаки – намагалася підсилити свій вплив. «На жаль, Україна, здається, сповзає до російського шаблону псевдodemократії, коли на поверхні є вибори, партії й кандидати, а під цим ховається усе менш і менш реальна конкуренція» [6].

Відповідно до європейської традиції політичного мислення, мова повинна йти про модернізацію соціальних інститутів і політичних практик. Модернізаційний процес як такий має на увазі відновлення значної частини соціально-політичних інститутів. У цьому змісті модернізація за європейському зразку припускає радикальні заходи щодо боротьби з корупцією, підвищення ступеня прозорості й підзвітності в різних сферах (від військового будівництва до енергетичних проектів), стимулювання активності громадянського суспільства, реформу судової й освітньої систем, децентралізацію політичного життя на принципах місцевого самоврядування. Іншими словами, модернізація України – це прийняття нею легітимності європейського (і, у більше широкому змісті, західного) нормативного порядку й добровільне слідування йому.

Слід зазначити, що парламентські вибори 2012 р. істотно погіршили демократичний імідж України. Про регрес демократії в Україні заявив Президент ПАРЕ Жан-Клод Міньйон. Він відзначив, що повністю згоден з негативними оцінками міжнародних спостерігачів, які вони

висловили щодо виборчого процесу в Україні. «За словами спостерігачів, демократія занепадає. Це означає, що вона не в стані застою, а насправді регресує». На його думку, оскільки Україна є одним з 47 членів Ради Європи, вона повинна виконувати свої зобов'язання перед організацією. «Очевидно, Україна є членом Ради Європи, а не ЄС, і це конкретний приклад того, що ЄС відіграє міжнародну роль. Не наша справа займати чиюсь сторону, коли мова йде про порушення, недотримання, наша роль у проведенні парламентської дипломатії» [7].

Європа розчарована тим, що відбувалося в Україні після виборів. Про це на першій конференції Української національної платформи Форуму громадянського суспільства Східного партнерства заявив глава Представництва ЄС в Україні Ян Томбінські. «Вибори – це основа демократії, було багато розчарувань тим, що відбувалося після виборів. І саме тому пролунало багато критики. Нам треба зараз разом з українським урядом знайти шляхи щодо того, як перебороти недоліки, винести уроки з того, що саме під час виборів було негативно, як поліпшити ситуацію на майбутнє для того щоб 4-5 років ми не залишалися в цій ситуації» [8], – сказав Ян Томбінські.

За його словами, не так важливо, як пройшли ці вибори у порівнянні з попередніми – краще або гірше, а важливо, що під час підрахунку голосів ураховувалася воля громадян України [8].

А як оцінюють рівень демократичності в країні самі українці?

45 % опитаних Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) за замовленням Міжнародного фонду виборчих систем (IFES) вважають, що Україна – недемократична держава.

Про це говориться в результатах опитування 1 512 респондентів у всіх регіонах України, що проводилося з 15 по 27 вересня 2012 р.

Респондентів попросили оцінити Україну на демократичність. При цьому, 25 % опитаних вважають, що Україна – демократична держава, 15 % – в Україні є демократичні й недемократичні тенденції й 14 % – відповіли, що не знають. Крім того, респондентів попросили вибрати 5 стверджень, які, на їхню думку, дають найбільш точне визначення поняттю «демократична держава».

59 % опитаних вибрали ствердження, що демократична країна включає захист прав людини, 48 % – забезпечення роботою громадян, 43 % – чесне й справедливе дотримання законів, 38 % – свободу слова, 37 % – відсутність корупції в органах влади, по 28 % – державну підтримку непрацездатних і пенсіонерів, а також свободу голосування. Респондентів також попросили відповісти, чи задоволені вони діями Адміністрації Президента Віктора Януковича в сфері дотримання прав і свобод. 37 % опитаних відповіли, що стурбовані деяким згортанням прав і свобод, 23 % – задоволені

діяльністю Адміністрації в даній сфері, 21 % – стурбовані істотним погіршенням дотримання прав і свобод [9].

Поліпшення репутації України як усередині країни, так й у системі міжнародних відносин вимагає не тільки економічного росту й технологічного розвитку, але й реальної модернізації існуючої політичної системи. У той же час виявлено, що якщо на формування позитивного сприйняття держави у світі в більшій мірі впливають результати демократичної трансформації, те усередині країни – насамперед рівень соціального самопочуття громадян.

Всі модернізаційні процеси повинні протікати в умовах ефективного управління, підставою якого повинні бути демократичні принципи й механізми. Вони у свою чергу залежать від ефективності функціонування політичних інститутів. Модернізаційні процеси ефективно протікають лише в сприятливому інституціональному середовищі, орієнтованому на включення громадян у громадське життя.

Поряд з політичним класом найважливішим суб'єктом модернізації є пересічні громадяни. Одне з основних відмінностей сучасного суспільства від традиційного є у високому рівні політичної участі громадян, а також у наявності політичної системи сучасного типу, що являє собою комплекс політичних інститутів, що сприяють розширенню участі громадян у модернізаційних процесах. Безумовно, потреба й ступінь політичної участі громадян завжди залежать від багатьох факторів, але ведучим є можливість самореалізації, залучення до прийняття значимих рішень й успішної зміни соціального статусу. Ситуація в українському суспільстві, що є на сьогоднішній день, характеризується непрацюючими демократичними моделями стратифікації й соціальної мобільності, неефективною державною молодіжною політикою, що робить практично неможливим формування патріотично настроєного й політично активного нового покоління.

Варто враховувати, що політичні реформи безглузді без економічних реформ і не можуть виступати як самостійна мета модернізації. Створення соціально-економічних передумов сприяє складанню тих груп суспільства, які зможуть створити суспільний запит на демократизацію.

Виконання цих умов реально, якщо всі державні інститути об'єднують свої зусилля, а орієнтиром у цьому може стати позитивний імідж як усередині держави, так й у міжнародному просторі.

Викладене дозволяє зробити, що Україна має всі можливості для того, щоб стати демократичною й економічно розвитою країною. Умовами цього є політична модернізація, стійкий економічне зростання, ефективна соціальна політика, інноваційний шлях розвитку, поліпшення демографічної ситуації та інші.

Бібліографічний список

1. Девятков А. В. Модернизация как проблема Российско-европейских отношений / А. В. Девятков, А. С. Макарычев // Политическая наука. – 2012. – № 2. – С. 76.
2. Мальцев А. Модернизационная парадигма: теоретические подходы и исторический опыт / А. Мальцев // Мировая экономика и международные отношения. – 2012. – № 4. – С. 106.
3. Горбатенко В. П. Модернізація українського суспільства у контексті сучасних цивілізаційних процесів : автореф. дис. ... докт. політ. наук: спец. 23.00.02 – політичні інститути та процеси / В. П. Горбатенко. – Київ, 2009. – С. 14)
4. Глинчикова А. Г. Демократическая модернизация и национальная культура / А. Глинчикова // Полис. – 2010. – № 6. – С. 54.
5. Модернізація України – наш стратегічний вибір (послання Президента України В. Ф. Януковича до Верховної Ради України) 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U01_11.html
6. Washington Post: Украина скатывается к российской модели псевдодемократии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/rus/news/2012/11/9/6977142/>
7. Президент ПАСЕ: В Украине даже не застой, а регресс демократии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/rus/news/2012/11/9/6977138/>
8. В ЕС разочарованы тем, что происходило в Украине после выборов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://podrobnosti.ua/power/2012/11/21/871986.html>)
9. Почти половина украинцев считают свою страну недемократической [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://podrobnosti.ua/society/2012/10/11/863345.html>

В статье показана роль политической модернизации в создании демократического имиджа государства. Анализируется сущность понятий «модернизация», «модернизированное общество». Аргументируется, что степень развития демократических институтов играет ведущую роль в системе условно-динамических характеристик имиджа государства.

The article describes the role of political modernization in a democratic state image. Analyzes the nature of the concepts of «modernization», «modernized society». It is argued that the degree of development of democratic institutions has played a leading role in the dynamic characteristics of the conditional-state image.

Стаття надійшла до редколегії 07.12.2012